

Het 'Limburger Volkslied'

Een Sittards strijdlied uit het
revolutiejaar 1848

Piet Orbons

Het *Limburger Volkslied*, een straatlied op een vliegend blaadje, hiernaast op ware grootte afgebeeld, schetst de opgewonden sfeer in Sittard en elders in de provincie begin mei 1848. Het is een ongepolijste aanval op 'de Hollanders' die Limburg al tien jaar lang bestolen en beroofd zouden hebben.¹

De toonzetting van de tekst is typerend voor een volkslied: eenvoudige beeldspraak, eenduidige stellingname zonder relativering, en – niet ongewoon in de negentiende-eeuwse romantiek – geëxalteerd en pathetisch. Dit volkslied is een historielied, maar het beschrijft niet wat hier in 1848 plaatsvond; het is een strijdlid dat oproept tot verzet.

Noch ist Limburg nicht verloren

Het lot van dergelijke losbladige straatliedjes is bekend: ze worden gelezen en gezongen en raken daarna verloren. 'Slechts bij toeval', schrijft Kossmann, 'blijven enkele exemplaren of gedeelten ervan bewaard, die dan in later eeuwen als hoogst merkwaardige zeldzaamheden dubbel in eere worden gehouden'.² Dit was ook het lot van dit Sittardse liedje. Het raakte in vergetelheid en kreeg nooit echte aandacht, ook niet van rijksarchivaris Jos Habets, die tot zijn dood in 1893 met grote regelmaat de frontpagina van *De Maasgouw* reserveerde voor historieliederen, of, zoals hij het liever formuleerde, politieke liederen.³ In 1848 was hij 21 jaar oud en woonachtig in het nabije Oirsbeek; later herinnerde hij zich waarschijnlijk alleen de aanhef van het liedje en noteerde die in zijn *Cronijke van het Hertogdom Limburg*.⁴

Limburgs Volkslied⁵

(Melodie: *Nog is Polen niet verloren.*)

1. Nog is Limburg niet verloren;
in Duitsland leeft zijn geluk.
Wat door roof verloren ging,
brengt ons onze moed terug.
O! Vrijheid beziele ons.
Reeds wappert het gouden vaandel.
Limburg, Limburg maakt zich vrij,
verbreekt de tirannie.
2. Limburg, leeuw, oude krijger,
laat je tanden zien.
Eeuwig zul je als overwinnaar,
heilig voor ons staan.
O! Vrijheid, enz.
3. Geluk en voorspoed zij jou,
het goede volk, gegund;
zo zwaar is je hoofd getroffen
door de slinkse roof
van wie onze broeders niet meer zijn.
O! Vrijheid, enz.
4. En verder ... ga ten strijde met
geweer en zwaard,
vergaar roem door heldendaden.
Moge het rode bloed dat vergoten is,
de aarde doen dampen
voor het heiligdom van de vrijheid.
O! Vrijheid, enz.

Sittard, den 7 [mei] 1848. J. CRIJNS.

1 Met dank aan Lou Spronck voor zijn kritisch commentaar, correcties en vormgeving, en aan Frank Hovens en Jacques van Rensch voor hun nuttige adviezen.

2 F.K.H. Kossmann, *De Nederlandse straatzanger en zijn liederen in vroeger eeuwen*, Amsterdam 1941, 26.

3 *De Maasgouw* 1879, 129-130, 133-134, 178-180; 1880, 277-278, 281-282, 285-286, 314-315, 324, 386-388, 390-391; 1882, 630-635, 653-654, 811-812; 1884, 941-942; 1885, 1042, 1084; 1886, 23, 35, 46, 49-51, 78-79; 1890, 82; 1891, 113-114, 121, 129, 133, 137, 141-142, 145-146, 149-150; 1892, 25, 29, 33, 34, 37-38, 41, 45, 49, 53; 1893, 5, 37-39. Daarna verschenen er in *De Maasgouw* slechts zeer sporadisch historieliederen.

4 *De Maasgouw* 94 (1975) 126.

5 Tekst en melodie van *Noch ist Polen nicht verloren* in: Wolfgang Steinitz, *Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten*, deel 2, Berlin 1962, 68-71.

Limburger Volkslied.

(MELODIE: Noch ist Polen nicht verloren.)

1. Noch ist Limburg nicht verloren,
In Deutschland lebt sein Glück;
Was durch Rauben ging verloren,
Das bringt uns Muth zurück.
O! Freiheit belebe uns,
Schon weht die goldne Fahne,
Limburg Limburg macht sich Frei
Bricht die Tirannei.
2. Limburg, Löwe alter Krieger,
Lass die Zähne sehen;
Ewig wirst du ja als Sieger,
Heilig vor uns stehen.
O! Freiheit, u. s. w.
3. Heil sei dir, dem guten Volke,
Dessen Haupt so schwer;
Für des Diebes Raub gegolten,
Doch Brüder jetzt nicht mehr.
O! Freiheit, u. s. w.
4. Sonst... nimm Buchs' und Schwert zum Kampfe,
Schlägt in Helden Ruhm;
Das rothe Blut zur Erde dampfe,
Für Freiheit, Heiligthum.
O! Freiheit, u. s. w.

Sittard, den 7

1818.

J. GRONNÉ.

Limburger Volkslied (op ware grootte).

Het hier besproken exemplaar werd aangetroffen in het Bisschoppelijk Archief te Roermond tussen daar gedeponeerde papieren uit het redemptoristenklooster van Wittem.⁶ De tekstschrijver, J. Crijns, kan worden geïdentificeerd als Hendrik Jozef Crijns (roepnaam Jozef), 29 jaar oud en kaarsenmaker van beroep.⁷

Het vertrouwde Duits

Crijns schreef het lied in het Duits, in die jaren in Sittard en in oostelijk Zuid-Limburg een vertrouwder cultuurtaal dan het Nederlands.⁸ Dat is goed te begrijpen, als men bedenkt dat Sittard vóór de Franse Tijd Guliks was en daarna tot 1815 deel uitmaakte van het Departement van de Roer, bestuurd vanuit Aken. Pas na 1815 werd het Nederlands in Sittard de officiële bestuurstaal. De enige krant die in die jaren, afgezien van de Franstalige Maastrichtse journaals, in deze regio verscheen was de *Limburger Courier* uit Heerlen en die was gereedigeerd in het Duits.⁹

Jozef Crijns was ook in zijn persoonlijk leven Duits georiënteerd: hij was geboren in Vaals, gehuwd in Schinveld en werkzaam in Sittard. Het Duitstalige grensgebied was hem dus steeds nabij. De datering van het liedje ('Sittard, den

1848') is niet exact, maar uit marechaussee-rapporten blijkt dat dit 7 mei was.¹⁰

Het Polenlied

Een grens- en tijdloos volkslied

Jozef Crijns koos voor zijn strijdliedje de melodie en aanhef van een toen heel bekend Pools protestlied: *Noch ist Polen nicht verloren*.

Hoe kon een liedje uit het verre Polen bekend zijn bij iemand uit Sittard? De uitgebreide toelichtingen bij de volksliederen in het standaardwerk van Fl. van Duyse maken overduidelijk dat volksliederen geen grenzen kennen.¹¹ Vooral melodieën blijken grens- en tijdloos. Ook in Limburg werden de gebeurtenissen gevolgd die elders in Europa plaatsvonden, en maakte men kennis met de liederen die daar gezongen werden. De provincie beleefde dezelfde veranderingen als de buurlanden, wellicht met enige vertraging. Ons *Limburger Volkslied* heeft zijn wortels in Polen, terwijl de tekst geschreven werd in Italië. Het was het meest bekende van de vele Poolse verzetsliederen, breed bruikbaar door zijn typische tekstopbouw, zijn dynamische melodie en uni-

-
- 6 Het vliegend blaadje bevond zich bij de papieren van pater Em. Janssen CSSR. Mathieu Spiertz, zijn opvolger als bisschoppelijk archivaris, die mijn belangstelling voor historieliederend kende, stelde het mij op 15 oktober 1966 ter hand. Vermoedelijk is mijn exemplaar het enige origineel dat bewaard bleef. In de briefwisseling tussen marechaussee, gouverneur, procureur-generaal en minister van justitie in het RHCL trof ik de tekst van het liedje ook nog aan in handschrift, op enkele plaatsen afwijkend van het gedrukte origineel.
- 7 Hendrik Jozef Crijns (1819-1873) was op 29 september 1819 in Vaals geboren als oudste zoon van de postbode Joannes Nicolaus Crijns (1795-1869) en Marie Sibilla Langersdorpf. Op 21 oktober 1846 trouwde hij in Schinveld met Maria Clara Dohmen. Hij overleed te Sittard op 8 september 1873. Twee andere zonen waren Pieter Karel, evenals Hendrik Jozef kaarsenmaker van beroep, en Claudius Ernestus, de zijn vader als postbode opvolgde. Zie: P.J. Orbons, *400 Jaar Crijns uit Nuth*, Amstenrade 2001, 221.
- 8 Antoine Jacobs, 'De kerkelijke ambtstaal in Limburg in de lange 19de eeuw', *PSHAL* 147 (2011) 162-182; Georg Scherding, *Die Verbreitung der hochdeutschen Schriftsprache in Süd-Limburg. Beitrag zur kulturellen Entwicklungsgeschichte einer deutsch-niederländischen Grenzlandschaft*, Berlin 1937, passim.
- 9 De *Limburger Courier* verscheen aanvankelijk (1845) in het Nederlands, maar vanaf 1847 in het Duits. De krant kreeg toen opmerkelijk meer abonnees. In 1859 keerde de redactie terug naar het Nederlands. Protest van de abonnees leidde al snel tot hernemen van het Duits, en dat bleef zo tot 1869. Grochtmann noemt dit katholieke en vrij liberale weekblad belangrijk, omdat het 'wichtige und interessante Einzelheiten' over deze periode bevat. Helaas zijn de eerste jaargangen zeer onvolledig bewaard gebleven. Zie: Gea Vermin, *De Limburger Courier in de jaren 1845-1866*, doctoraalscriptie, Nijmegen 1964, 12; H. Grochtmann, *Die Niederländische Provinz Limburg im Deutschen Bund*, Köln 1937, 148 nt 13, 149 nt 1.
- 10 RHCL/RAL, Provinciaal Archief (PA), Kabinet Gouverneur (KG) 2207: Majoor J.J.C. Hoppenbrouwers, commandant van de marechaussee in Limburg, aan de gouverneur, 11 mei 1848.
- 11 Fl. van Duyse, *Het oude Nederlandsche lied. Wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd: teksten en melodieën*, 4 delen, 's-Gravenhage-Antwerpen 1903-1908.

versele thematiek. In Centraal-Europa werd het in de negentiende eeuw algemeen bekend, vooral in 1848. In tientallen varianten werd het toen nagevolgd en gezongen.

'Jeszcze Polska nie zginela' [Nog is Polen niet verloren] werd in 1797 geschreven door Józef Wybicki, een van de vele Polen die in 1795 waren uitgeweken naar Frankrijk. Daar sloot hij zich aan bij het leger van generaal Dabrowski. Polen was in dat jaar, na drie brute veroveringsoorlogen – leidend tot de delingen van 1772, 1792 en 1795 – door de machtige buurlanden Rusland, Pruisen en Oostenrijk volledig van de kaart geveegd. Generaal Dabrowski formeerde in Frankrijk een Poolse vrijwilligersleger, dat door Napoleon werd ingezet bij zijn Italiaanse veldtocht en na 1797 in de Cisalpijnse Republiek. Dabrowski's droom was, samen met het Donau-leger – een ander Poolse vrijwilligersleger – en met hulp van Napoleon, Polen te bevrijden en als rijk te herstellen. Deze droom werd in 1807 gedeeltelijk gerealiseerd, toen Napoleon Pruisen dwong tot herstel van Polen, echter zonder het Russisch deel. Hij gaf het de naam 'Hertogdom Warschau'. Dabrowski bleef als legerleider Napoleon trouw en streed aan zijn zijde tot in Rusland en Leipzig.¹²

Józef Wybicki, intussen een naaste medewerker van generaal Dabrowski, dichtte in de euforie van diens droom om vanuit Italië Polen te bevrijden in 1797 het 'Jeszcze Polska'. Dit klinkt overduidelijk in het steeds terugkerende refrein:

*Mars, mars, Dabrowski,
Uit het Italiaanse land naar Polen,
Onder jouw leiding
Zullen wij ons met onze natie verenigen!*

Józef Rufin Wybicki, auteur van het Polenlied.

Dit lied zou voor alle Polen het symbool worden (en blijven) van hoop en geloof in bevrijding en vrijheid, tot vandaag toe. Men kan dit lied beschouwen als de centraal-europese pendant van de Marseillaise, die in 1792, tijdens de Franse Revolutie, ook geschreven was in een bevrijdingsleger. Beide liederen met de oproep op te marcheren naar het te bevrijden land, werden later uitverkoren tot nationale hymne.

12 J.S. Bartstra, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis der landen van onze beschavingskring van 1648 tot heden*, 's-Hertogenbosch 1948-1954, deel 2, 27-28, 152, 174, 191, 232, 367.

Mazurek Dabrowskiego

Józef Wybicki

Jesz - cze Pol - ska nie zgi - ne - la, kie - dy my zy - je - mi.
 Co nam ob - ca prze - moc wzie - la, sza - bla od - bie - rze - my.

5
 Marsz, marsz, Da - bro - wski, zie - mi wlo - skiej do Pol - ski,

9
 za two - im prze - wo - dem zla - czym sie zna - ro - dem

Mazurek Dąbrowskiego

Jeszcze Polska nie zginęła,
 Kiedy my żyjemy.
 Co nam obca przemoc wzięła,
 Szablą odbierzemy.
 Marsz, marsz, Dąbrowski,
 Z ziemi włoskiej do Polski,
 Za twoim przewodem
 Złączym się z narodem.

Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
 Będziem Polakami,
 Dał nam przykład Bonaparte,
 Jak zwyciężać mamy.
 Marsz, marsz, Dąbrowski ...

Jak Czamiecki do Poznania
 Po szwedzkim zaborze,
 Dla ojczyzny ratowania
 Wracał się przez morze.
 Marsz, marsz, Dąbrowski ...

Już tam ojciec do swej Basi
 Mówi zaplakany –
 Sluchaj jeno, pono nasi
 Biją w taranany.
 Marsz, marsz, Dąbrowski ...

Mazurka Dabrowski

Nog is Polen niet verloren,
 Zolang wij leven.
 Wat een vreemde mogendheid ons ontnomen heeft
 Nemen wij met de sabel terug.
 Mars, mars Dabrowski,
 Uit het Italiaanse land naar Polen.
 Onder jouw leiding
 Zullen wij ons met onze natie verenigen!

Wij gaan over de Wisla, over de Warta,
 Wij zullen Polen blijven.
 Bonaparte gaf ons het voorbeeld
 Hoe je moet overwinnen.
 Mars, mars Dabrowski ...

Zoals Czamiecki* naar Poznan
 Over de zee terugkeerde
 Om het vaderland te redden
 Na de Zweedse invasie.
 Mars, mars Dabrowski ...

En Vader spreekt dan tot zijn Basia
 Met tranen in zijn stem:
 'Luister daar, hoe de onzen
 Op de trommels slaan!'
 Mars, mars Dabrowski ...

* Poolse oorlogsheld uit de 17e eeuw.

De melodie die Wybicki koos was een in die jaren favoriete mazurka.¹³ Het Polenlied heet soms dan ook 'Mazurek Dabrowskiego' (Dabrowski's mazurka). De mazurka is een Poolse spring- en dansmelodie in een snelle driekwartsmaat, met per tel veel gepuncteerde ritmen lang-kort. De accenten vallen bij de mazurka altijd op de tweede en derde tel; dat brengt extra beweging in de melodie. Zo ook in het Polenlied: na de eerste noten (de eerste tel: *Jesz-cze lang-kort*) liggen accenten op de tweede en derde tel (*Pols/ka*).¹⁴ Dit Polenlied met zijn aanstekelijke tekst en opzweepende melodie sloeg aan bij de soldaten en studenten, en vooral in Duitsland ontstonden tal van varianten, steeds met de aanhef 'Noch ist': 'Noch ist Deutschland ...', 'Noch ist Hessen ...' enz. Ondanks de strenge perscensuur in de Duitse Bond – het zingen van deze liederen was verboden en werd bestraft – bleven ze ondergronds voortleven.

Het Polenlied in de revolutiegolven van 1830 en 1848

Toen in 1830 de revolutie vanuit Frankrijk oversloeg naar België en Polen, leidde dat tot een vloedgolf van nieuwe strijdlieiders, waaronder vele variaties van dit Polenlied. Hierin kreeg nu generaal Skrzynecki de hoofdrol. Hij was de leider van de Poolse opstand van 1830-1831 tegen de Russen.¹⁵ Na de capitulatie voerde hij nog enige tijd een guerrillaoorlog, maar uiteindelijk moest ook hij de strijd staken. Hij sloot zich aan bij de stroom vluchtelingen, vooral edelen en militairen, die hun toevlucht zochten in Frankrijk en België, waar de revolutie wel

geslaagd was. Vanuit Polen op weg naar het Westen ondervonden zij in Duitsland veel mededogen en steun. Traditioneel zongen zij, als ze afscheid namen van het dorp of de stad waar ze enkele dagen te gast waren geweest, het lied 'Jeszcze Polska nie zginela': Nog is Polen niet verloren, / zolang wij leven. / Wat een vreemde mogelijkheid ons ontnomen heeft, / nemen wij met de sabel terug. / etc.

Skrzynecki, die vanaf 1831 als militair adviseur in Belgische dienst was, kreeg tijdens de vredesbesprekingen in Londen van 1838-1839 de opdracht om, samen met Franse instructeurs, in België de militaire slagvaardigheid te verbeteren. Berlijn en Wenen waren van mening dat dit de onderhandelingen in Londen zou kunnen verstoren en tot oorlog kon leiden, mogelijk door acties van deze 'Revolutionsheld' zelf. Zij eisten, uiteraard samen met Rusland, zijn ontslag. Met succes.¹⁶ De naam van generaal Skrzynecki komen we tegen in varianten van het Polenlied. Na 1830 nam hij de plaats over van Dabrowski. Het refrein was nu niet 'Mars, mars, Dabrowski', maar 'Skrzynecki föhret uns'.

1848 werd een topjaar voor ons Polenlied. In de roes van de vernieuwingsbeweging van maart dat jaar ontstonden in Duitsland nieuwe varianten. De aanhef werd onder meer geciteerd in een ander bekend verzetslied ('Brüder, laszt uns fechten, streiten') dat als volgt begint: 'Noch ist Polen nicht verloren / und Italien erwacht; / Unser Deutschland, neugeboren, / wird zu Ruh und Glück gebracht'. In Sleeswijk-Holstein werd voor 'Ruh und Glück' een variant gekozen: 'Schleswig-Holstein, neugeboren / wird zu Ehr und Ruhm gebracht'.¹⁷

13 Melodie in Steinitz, deel 2, 69. De hier afgebeelde melodie is de oorspronkelijke versie van 1797. Toen dit lied in 1924 verkozen werd tot de Poolse nationale hymne, werd de melodie iets vereenvoudigd. De meeste gepuncteerde ritmen lang-kort werden vervangen door twee noten van gelijke waarde. Zodoende klinkt het lied nu iets statiger en minder strijdvast.

14 Th. Willemse, *Spectrum Muziek Lexicon*, Utrecht 1975, deel 2, 419; deel 3, 572.

15 De Poolse revolutie kreeg, net als de Belgische, de sympathie van Frankrijk, maar de Driebond (Pruisen, Rusland en Oostenrijk) oordeelde anders. Toen de Poolse revolutionairen in januari 1831 tsaar Nicolaas I van de Poolse troon vervallen verklaarden, sloeg deze keihard terug. Warschau moest in september 1831 capituleren en Rusland lijfde Polen in als provincie. Dat bleef zo tot de Eerste Wereldoorlog.

16 Hermann von der Dunk, *Der Deutsche Vormärz und Belgien 1830/1848*, Wiesbaden 1966, 107-108.

17 Steinitz, 242-245.

Generaal Jan Henryk Dabrowski

Het Polenlied in Limburg

In deze golf van Duitse bevrijdingsliederen uit 1848 past naadloos het Sittardse lied met de aanhef 'Noch ist Limburg nicht verloren'. Het is een oproep om definitief te kiezen voor Duitsland. Het eerste couplet geeft de kern van de boodschap: *In Deutschland lebt sein Glück. (...) Schon weht die goldne Fahne.* De drie volgende coupletten roepen op om dat doel door verzet of geweld te bereiken. *Lasz die Zähne sehen (...) Ewig wirst du als Sieger vor uns stehen (...) Nimmt Büchs' und Schwert zum Kampfe (...) Das rothe*

Generaal Jan Zygmunt Skrzynecki

Blut zur Erde dampfe. Het zijn deze teksten die het begrijpelijk maken dat de marechaussee en het gouvernement dit lied een 'oproerlied' noemden en als zodanig bestreden.

Jozef Crijns moet een variant uit 1830 gekend hebben, waarin generaal Skrzynecki de hoofdrol vervult.¹⁸ Er is immers evident verwantschap tussen de tekst van dit Poolse lied en dat van Crijns uit 1848. Ter verduidelijking volgen hier fragmenten uit de liedjes van 1830 en 1848 naast elkaar.

¹⁸ Steinitz, 68.

1830

1. *Noch ist Polen nicht verloren,
In uns lebt sein Glück;
Was an Obmacht ging verloren,
Bringt das Schwert zurück.*

Refrein

*Skrzynecki, führet uns,
Schon entbrennt des Kampfes Hitze!
Polen macht sich frei,
Bricht die Tyrannei.*

4. *Weiszer Adler,¹⁹ teurer, fliege
Deinen Flug voll Ruhm,
Dann wird unser Land durch Siege
Freiheits-Heiligtum.*

1848

1. *Noch ist Limburg nicht verloren,
In Deutschland lebt sein Glück;
Was durch Rauben ging verloren,
Das bringt uns Muth zurück.*

Refrein

*O! Freiheit belebe uns,
Schon weht die Goldne Fahne,²⁰
Limburg, Limburg macht sich Frei,
Bricht die Tirannei.*

4. *Sonst... nimmt Büchs' und Schwert zum Kampfe,
Schlagt in Helden Ruhm;
Das rothe Blut zur Erde dampfe,
Für Freiheit, Heiligthum.*

'Freiheits-Heiligtum' (heiligdom van de vrijheid), waarmee de Poolse versie afsluit, wordt door Jozef Crijns in couplet 4 verbasterd tot 'Freiheit, Heiligthum'.

In beide versies wordt het zwaard getrokken en vloeit er bloed. Maar meer dan in de Poolse tekst het geval is gebruikt Jozef Crijns een dichtertaal die op de lezer van nu een gezwollen, soms wat onbeholpen indruk maakt. Woorden als 'Rauben', 'Tirannei', een aansporing als 'alter Krieger, lasz die Zähne sehen' of de wens 'Das rothe Blut zur Erde dampfe, für Freiheit' schieten hun doel voorbij, misschien ook toen al.

Maar Crijns en velen met hem zagen in 1848 een parallel tussen de situatie in Limburg en die van het geknechte Polen. In hun ogen waren beide tegen hun zin 'ingelijfd' door een vreemde mogendheid en leeggeroofd door vreemdelingen met wie de bewoners geen verwantschap voelden. Om die onvrede in Limburg te begrijpen moeten we tien jaar terug, naar 1838-1839, toen Limburg door de

grote mogendheden in zo'n 'Poolse' situatie werd geperst.

'Was durch Rauben ging verloren, das bringt uns Muth zurück'

De oproep om moedig het geroofde terug te halen klinkt overdreven stoer, maar is wel de oprechte uiting van een ongenoegen dat bij velen vanaf 1838 in Limburg leefde. In dat jaar werd namelijk het nu Nederlandse deel van Limburg door de grote mogendheden aan 'Holland' toegewezen, maar al snel daarna – onder druk van Pruisen, dat compensatie verlangde voor het verlies aan België van de helft van het Bondsland Luxemburg – werd Nederlands Limburg als 'Hertogdom Limburg' tevens lid van de Duitse Bond, zij het zonder de vestingsteden Maastricht en Venlo. Dergelijke wisselingen waren al eeuwen het lot van de territoria in het Maasdal. Maar in de eerste helft van de negentiende eeuw waren de bewoners mondig geworden en hun onvrede leidde ditmaal tot verzet. Men voelde zich 'berooft' van de

19 Het Poolse wapen toont een witte adelaar in een rood veld.

20 De kleuren van de Duitse vlag zijn zwart- rood-goud (geel).

oude banden met de Zuidelijke Nederlanden, 'berooft' vanwege de forse belastingdruk, hoger dan in de 'Belgische jaren' (vanaf 1830), en 'berooft' van de traditionele afzetmarkten vanwege de hinderlijke tolgrenzen. Driemaal kwam het tussen 1838 en 1848 tot verzetsacties, telkens met het doel verlost te worden of te blijven van de 'rovers' uit 'het Noorden'.

De grieven

Om het onbehagen in deze regio beter te begrijpen gaan we beknopt in op de grieven die tot drie petitieacties leidden.²¹ In de eerste plaats kende Nederland in 1839 een veel minder liberale bestuursstijl dan België. De hoge census, de getrapte verkiezingen, de Koninklijke Besluiten werden gevoeld als verlies (of 'beroving') van verkregen rechten. De Nederlands-Limburgers waren intussen vertrouwd met de vrij progressieve, liberale bestuursorganisatie van België.

Als controlewapen bracht Den Haag de marechaussee in stelling.²² Dit sterk militair georganiseerde bereden politiecorps was bedoeld voor grensbewaking en het bewaren van de veiligheid op en rond de 'chaussées', maar kreeg in Limburg nu een meer politieke rol toebedeeld. Het werd de belangrijkste, in veel gevallen de enige informatiebron voor het gouvernement.²³ De 'onbetrouwbare', te Belgisch gezinde perso-

nen in de provincie werden door het corps, aangestuurd door de fanatieke marechaussee-commandant Hoppenbrouwers, goed in de gaten gehouden. Deze eiste van zijn 17 brigadecommandanten en de manschappen in hun regio eenzelfde ijver en uiterste waakzaamheid tegen die 'woelgeesten en onruststokers', de standaardformulering in zijn correspondentie.²⁴

Sterk leefde bij de Limburgers het gevoel dat eigen mensen te vaak gepasseerd werden bij benoeringen in bestuursfuncties, bij de belastingdienst, de politie en de rechtspraak. De functies werden als het ware geroofd door Noord-Nederlandse ambtenaren, die dan ook nog protestant waren. Dat viel slecht en bleef nog vele decennia een gevoelige zaak.²⁵ Gouverneur Gericke pleitte al in 1841 voor vermindering van 'ambtenaren in Limburg, door geboorte en betrekkingen vreemd aan dat gewest'.²⁶

Een ander pijnpunt was het feit dat Limburg beroofd werd van de traditionele afzetgebieden. De grens met België ging vanaf 1839 hermetisch dicht en de oostgrens met het Rijnland bleef gesloten. De toetreding van het Hertogdom tot de Duitse Zollverein werd door Den Haag geblokkeerd, terwijl Luxemburg in 1842 wel lid werd van deze tolonie. Opnieuw een recht waarvan Limburg 'berooft' werd.

21 J.C. Boogman, *Nederland en de Duitse Bond 1815-1851*, Groningen 1955, 200-204.

22 Dit politiecorps was opgericht op 26 oktober 1814. In de ontwerpakte van het oprichtingsbesluit stond oorspronkelijk 'un corps de gendarmerie', maar Willem I veranderde 'gendarmerie' eigenhandig in 'marechaussée', om zo de herinnering aan de gendarmerie van de Franse Tijd uit te wissen. Zie: W. van den Hoek, *De Koninklijke marechaussee in de Nederlandse samenleving*, Soest z.j., 12.

23 RHCL, PA, KG 841, Gericke aan de minister van Justitie, 20 oktober 1843: Gericke betreurt de bezuiniging op de marechaussee in Limburg (reductie van 151 man naar 126, en van 108 paarden naar 74) en vreest dat er nu minder controle zal zijn op de 'verscheiden slechte en gevaarlijke mensen'.

24 Generaal Dunanceau van de marechaussee noteerde in een visitatierapport in 1852 dat de 'buitengewone dienstijver van de majoor Hoppenbrouwers hem wel eens tot overdrijving van het een of ander pleegt te doen overslaan', zie W. van den Hoek, 54. Hoppenbrouwers was dwingerig en had een opvliegend karakter; zie Th.M. Gorissen, *Sittard 1848. Separatisme, vlag voor een gevarieerde lading*, Nijmegen 1982, 43.

25 In februari 1848 circuleerde in Maastricht het gerucht dat 'in Parijs een gereformeerde revolutie was uitgebroken' en dat de protestanten weer aan de macht zouden komen. Nationaal Archief (NA), Kabinet des Konings 4481, Gouverneur van Meeuwen aan Willem I, 1 maart 1848.

26 RHCL, PA, KG 101, Gericke aan de minister van Financiën, 10 juli 1841: Gericke noteert hierin dat tussen mei 1839 en januari 1841 163 mensen werden benoemd: 89 katholiek, 73 protestant en 1 jood. Idem, 31 maart 1841. Zie G.A.J.C. Rüter, *Rapporten van de gouverneurs in de provinciën, 1840-1849*, 3 delen (1840 t/m 1845), Utrecht 1941-1950, I, 209-219.

Marechaussee-commandant majoor
J.J.C. Hoppenbrouwers.

Dit alles versterkte in Limburg de wens om dezelfde staatkundige positie als Luxemburg te verkrijgen: zelfbestuur onder Willem II, los van de 'regelaars' uit Den Haag. De koning leek, onder meer bij het bezoek aan zijn Hertogdom in 1842 en ook daarna, niet afkerig van die wens.²⁷

Maar de grootste grief tegen de 'rovers' uit het Noorden waren de belastingen. In heel

Oost-Nederland, dus ook in Limburg, had de bevolking grote moeite met de onredelijke verdeling van de belastingdruk. Het aantal knechten en paarden was in de agrarische regio's groot, waardoor de aanslagen voor de personele belasting relatief hoog waren. Voor Limburg kwam daar nog bij dat deze belasting veel hoger was dan vroeger in België. En buiten de personele belasting was er ook nog een op gemaal, geslacht en brandstoffen, in de volksmond 'koppeld' genoemd.²⁸ Omdat dit koppeld betrekking had op de eerste levensbehoeften, werden juist de minder draagkrachtigen er zwaar door getroffen. De ergernis werd verhevigd doordat het koppeld geïnd werd via admodiatie: continu een bron van hevige conflicten.²⁹ Hoewel de admodiatie in 1833 in Nederland was afgeschaft, werd ze in 1839 in het Hertogdom Limburg toch weer ingevoerd.³⁰ De opeenvolgende gouverneurs hadden begrip voor de bezwaren tegen deze inningsvorm en pleitten regelmatig voor wijziging, maar Den Haag bleef er halsstarrig aan vasthouden.³¹

Het verzet tegen de 'inlijving' bij Nederland

In 1838-1839 probeerden bestuurders en bevolking massaal de deling van de provincie Limburg te voorkomen. Met dit doel zonden de gouverneur, het provinciebestuur, Provinciale Staten en meer dan 80 gemeenten in mei 1838 petitie naar de regering in Brussel.³² De garde civique (burgerwacht) en de milite

27 Boogman, 214-215, 217.

28 Koppeld: de belasting op het laten malen van graan, het laten slachten van vee en het kopen van brandstoffen; 'koppeld' genoemd omdat het voor iedere 'kop', rijk of arm, even zwaar was.

29 Admodiatie: een bijzondere inningsvorm van belastingen. De meeste belastingen (patent-, venster-, grond- en personele belasting) werden geïnd door rijksbelastingambtenaren. Maar de belasting op de eerste levensbehoeften (gemaal, geslacht en brandstoffen), die iedereen trof, werd geïnd via de plaatselijke gemeentebesturen. Iedere gemeente werd van rijkswege aangeslagen naar gelang het aantal inwoners en moest zorgen voor een eerlijke inning. De aanslagen van dit 'koppeld' werden vaak betwist en veroorzaakten regelmatig relletjes en ruzies binnen de gemeenschap. De marechaussee moest dan orde scheppen.

30 E.M. Nuyens, 'Admodiatie', *De Maasgouw* 83 (1964) 123-126.

31 Al in mei 1841 schreef Gericke in zijn veertiendaags rapport aan de koning hoe gehaat deze inningsvorm was, ook voor de gegoede klasse vanwege de gelijktijdige inning van de personele belasting. Zie: Rüter, I, 223-224.

32 *La protestation du Limbourg. Quelques documents 1831-1839*, Bruxelles 1919, 99-177.

(dienstplichtigen) werden gemobiliseerd³³ en vanuit Brussel reisden meermalen delegaties van Koning, Kabinet, Kamer en Senaat naar Frankrijk en Engeland met het doel om ratificatie van het scheidingsverdrag te voorkomen. Alles tevergeefs.

De financiële situatie van Nederland was rond 1840 bedroevend: een gevolg van de grote en dure industriële en infrastructurele projecten van Willem I³⁴ en de achtjarige mobilisatie van het leger vanwege het conflict met België, waarbij toen ook Limburg behoorde (Maastricht uitgezonderd). Twee ministers van financiën traden af toen hun saneringsplannen werden afgewezen. In 1843 lanceerde Floris van Hall, de nieuwe minister van financiën, een radicaal plan: een 'vrijwillige' lening tegen lage rente, met als stok achter de deur een buitengewone belasting op bezittingen als de lening niet slaagde.³⁵

Er was verzet allerwegen. In Limburg werden de protesten gekoppeld aan de nog altijd levende wens voor een status aparte, zoals Luxemburg die vanaf 1842 kende.³⁶ Een tweede grote petitieactie was het gevolg. Evenals de petitieactie van 1838 mislukte ook deze. Toen in april 1844 de geldlening voltekend bleek en er dus geen extra belasting kwam, verbrokkelde het fundament onder de actie. Deze petitieactie van 1844 had in Limburg een dubbel doel: een protest tegen de buitengewone belasting én de keus voor een Luxemburgse status. Het wegvallen van de eerste grief doofde allerwegen de petitiedrang en sleepte zo de wens voor de Luxemburg-status met zich mee. Een groot aantal van de circulerende petities zijn zelfs niet meer verzonden.³⁷

Daarna waren er enkele jaren andere zorgen. Ook Limburg werd getroffen door de aardappelziekte, die in heel West-Europa grote misoogsten veroorzaakte. Nog één keer zou Nederlands Limburg tegen de bestaande situatie in verzet komen. Toen wendde de provincie de blik naar het Oosten: 'In Deutschland lebt sein Glück'.

Noch ist Limburg nicht verloren: 'In Deutschland lebt sein Glück'

De revolutiegeest van 1848 waaide ook door Limburg

In 1848 spoelde opnieuw een revolutiegolf over Europa. Het begon op 22 februari 1848 in Parijs.³⁸ Frankrijk werd weer een republiek. De vlam sloeg over naar alle buurlanden en drong door tot ver in Europa. Overal kreeg het volk zijn Grondwet en vrijheid van drukpers, kwamen er verkiezingen en werden adellijke voorrechten afgeschaft.

Ook in Duitsland gingen alle vorsten in maart 1848 om en accepteerden een grondwet, vrijheid van drukpers en afschaffing van de adellijke voorrechten. Naast de liberale wensen leefde in de Duitse Bondstaten in 1848 ook een sterk verlangen om samen een hechter bondgenootschap te formeren. De 'nationalisten' grepen hun kans en besloten een nationaal parlement te vormen en de Duitse Bond om te smeden van een vorstenbond tot een statenbond of een bondsstaat, met gekozen vertegenwoordigers uit alle lidstaten, dus ook uit het Hertogdom Limburg.

33 *Mémorial administratif de la province de Limbourg*. Garde civique, zie 1838, 227, 573-578, 685-700; januari 1839, 97-106, 135, 149, 153.

Militie, zie januari 1839, 61-73, 85, 109, 113, 1451, 145, 411, 425. Van het *Mémorial* verscheen ook een Nederlandstalige editie.

34 Vanaf 1822 beheerde koning Willem I via het Amortisatiesyndicaat de staatsschuld én de publieke werken, buiten het parlement om. Het syndicaat ging in 1840 failliet en werd opgeheven. Dat vergrootte de toch al hoge staatsschuld aanzienlijk.

35 Christianne Smit, 'Een heldenrol voor Floris van Hall', *Geschiedenis Magazine* 2015, nr. 5, 22-25; Boogman, 212.

36 Luxemburg werd in 1839 onafhankelijk van 'Holland' en kreeg op 12 oktober 1842 zijn eigen Grondwet. De onafhankelijkheid wordt jaarlijks nog steeds op 23 juni gevierd.

37 P.M. Orbons, *De Limburgse separatistenbeweging 1830-1844*, doctoraalscriptie, Nijmegen 1960, 166-189.

38 Raymond Postgate, *1848. De geschiedenis van een bewogen jaar*, Amsterdam 1956, 80-88.

De maand maart 1848 is in Duitsland een keerpunt. Vandaar dat de periode 1815-1848 in de Duitse geschiedenis als de 'Deutsche Vormärz' betiteld wordt. In de eerste week van april 1848 kwam in Frankfurt het 'voorparlement' bijeen. De vergadering besloot verkiezingen uit te schrijven voor een nationaal parlement volgens een voor die tijd zeer democratische procedure. Alle mannen boven 23 jaar kregen kiesrecht, tenzij ze armlastig waren. Het werden getrapte verkiezingen: iedere gemeente zou kiesmannen kiezen, 1 op 500 kiesgerechtigden; die kiesmannen kozen daarna de regionale vertegenwoordigers voor het Frankfurter Parlement. Limburg mocht twee vertegenwoordigers afvaardigen. Men liet geen tijd verloren gaan: de voorverkiezingen moesten plaatsvinden op 12 mei, en op 16 mei zouden de kiesmannen de twee Limburgse afvaardigden moeten kiezen, één voor het District Roermond en één voor het District Valkenburg.³⁹ Maastricht en Venlo werden vanzelfsprekend niet betrokken bij deze Hertogdomsverkiezingen. De blikken van veel Limburgers waren nu oostwaarts gericht. Het waren deze verkiezingen die de auteur van het liedje inspireerden tot de uitspraak 'Noch ist Limburg nicht verloren, in Deutschland lebt sein Glück'.

De revolutiegeest in Sittard

In de dagen rond de voorverkiezing van 12 mei voor het Frankfurter Parlement was het ook in

Sittard woelig en onrustig. Op 5 mei circuleerde daar een zeer Duits gezinde 'Offene Erklärung' van J.H. Schiffelers, de 'Gastwirt' in wiens café de Duits gezinden elkaar meestal troffen. Hij was geen Sittardenaar maar 'eine nach Sittard eingeheiratete Rheinländer'⁴⁰ 'welcher der holländischen Partei nie sehr beliebig gewesen ist'. In zijn 'Offene Erklärung' riep hij de Sittardenaars op om te stemmen op die personen die 'für das wahre Wohl des Landes sorgen und sprechen können und wollen'.⁴¹

Heel anders was de toon van het op 6 mei verspreide pamflet van het raadslid I. Collaes. Het was niet opruiend maar informatief bedoeld. Het riep op een goede keuze te maken bij de komende verkiezing van de acht kiesmannen die Sittard mocht aanwijzen. Collaes gaf daarbij ook aan hoe het stemmen in zijn werk ging.⁴² Het pamflet werd door beide Maastrichtse kranten, *De Limburger* en de *Journal du Limbourg*, verkort gepubliceerd. Op de dag na het uitkomen van Collaes' pamflet, 7 mei 1848, liet Jozef Crijns zijn *Limburger Volkslied* drukken.

Jozef Crijns, 29 jaar oud, had veel (café-)vrienden. Hij was een gedreven pleitbezorger voor de Duitslandroute. Hem een 'zending van Scherpenzeel' noemen, zoals de procureur-generaal deed, is niet juist. Baron J.H.Th.A.L. van Scherpenzeel Heusch, die al vanaf 1831 tegen de inlijving van Limburg bij Nederland ageerde, was om tactische redenen pro-Duits. Jozef Crijns daarentegen was dat

39 Bij de mei-verkiezingen voor het Frankfurter Parlement waren van de 158.458 inwoners van het Hertogdom Limburg 33.280 personen (21%) kiesgerechtigd. In december van hetzelfde jaar waren er in Nederland verkiezingen voor de nieuwe Grondwet. Vanwege de hoge census waren toen maar 3.176 Limburgers (2%) stemgerechtigd. Thorbecke zou dit percentage via een nieuwe kieswet al gauw verdubbelen. Zie: Boogman, 690 noot 4, 691 noot 2.

40 Marechasse-luitenant Kröller, die al in maart met enkele marechassees en twaalf dragonders ter versterking naar het onrustige Sittard gestuurd was, schreef dat 'Jan Hoebèr' Schiffelers niet uit het Rijnland, maar uit Luxemburg afkomstig was. RHCL, PA, KG 2192, Van Meeuwen aan de minister van Justitie, 5 mei 1848 (met een pamflet als bijlage). Zie ook: Th.M. Gorissen, *Sittard 1848. Separatisme, vlag voor een gevarieerde lading*, doctoraalscriptie, Nijmegen 1983, 50-57.

41 Gorissen, 66.

42 'Zulks geschiedt (zo noteert Collaes) met briefjes, welke moeten toegevouwen, maar niet ondertekend worden, zoo dat niemand kan zien of weten, voor welke personen dat ieder Burger zal gestemd hebben'. Uit het feit dat Sittard acht kiesmannen mag afvaardigen, vloeit voort, aldus Collaes, 'dat elke Burger van Sittard op zijn briefje de namen moet schrijven van ACHT personen'. Bijlage bij RHCL, PA, KG 2198, Van Meeuwen aan de minister van Justitie, 10 mei 1848.

Jozef Crijs woonde aan de Markt in Sittard. Hij was kaarsenfabrikant en bleker van bijenwas.

met hart en ziel. In de 'herinneringen uit het jaar 1848' van een tijdgenoot, J. Douffet, lezen we dat Crijns in de weekeinden, 'als de landslieden in de oogstkarren naar Sittard gereden kwamen', getooid met Duitse cocarden en Duitse liederen zingend, altijd in 'het drankhuis van Schiffelers' aanwezig was. Ook toog hij, volgens Douffet, 'van het ene dorp naar het andere' en hield daar 'op ene tafel staande' zijn vurige pleidooien. Toen hij het wel wat bont maakte, was hij in maart al eens 'in zijne woning gevangen genomen'.⁴³

De overheid en het omstreden strijdlied

Welke rol speelde het *Limburger Volkslied* in deze spannende meidagen? Feitelijk valt daarover nagenoeg niets te melden. Door het optreden van de ijverige marechaussee heeft het liedje de Sittardse bevolking nauwelijks bereikt. De Sittardse marechaussee-commandant De Haan, altijd zeer alert bij woelingen en 'illegale' activiteiten, greep meteen in en meldde aan majoor Hoppenbrouwers in Maastricht dat het op 7 mei gedrukte liedje op 9 en 10 mei op de Markt, waar Crijns woonde, voor 2 cent werd aangeboden. Hoppenbrouwers vroeg daarop aan de gouverneur of 'zeker J. Crijns, waskaarsenmaker' vanwege diens 'volkomen oproerlied' vervolgd moest worden.⁴⁴ Diezelfde dag nog verstrekke de procureur-generaal de opdracht tot vervolging van de auteur vanwege 'opzettelijke opruijing tot burgerbewapening en opstand tegen het wettig gezag'. Tevens zond hij een detachement soldaten naar Sittard om Jozef Crijns te arresteren. Want deze 'zende-

ling van de baron van Scherpenzeel' had 'op de openbare markt te Susteren het oproer gepredikt', en aangekondigd 'dat de tijd gekomen was om het "vervloekte" hollandse juk af te schudden'.⁴⁵

De inval bij Crijns had plaats op 12 mei, de dag van de verkiezingen. De boosdoener was niet thuis en kon dus niet gearresteerd worden. Wel werden de nog aanwezige exemplaren van het lied, ongeveer 90, én het 'eigenhandig geschreven origineel' in beslag genomen.⁴⁶ Het aantal intussen verkochte exemplaren is waarschijnlijk beperkt geweest. In Roermond was het lied al op 12 mei in omloop en 'door separatiegezinden' verspreid en gezongen. De Roermondse officier van justitie De Willebois kreeg vanuit Maastricht de opdracht alle exemplaren in zijn arrondissement in beslag te nemen.⁴⁷ De Willebois, zeer gezagsgetrouw, was door gouverneur Van Meeuwen in 1847 daar benoemd tot officier van justitie. Hij was, evenals majoor Hoppenbrouwers van de marechaussee, uiterst waakzaam en handhaafde met straffe hand het Nederlandse staatsgezag. Hij had echter nagenoeg geen binding met de regio waar hij werkzaam was.⁴⁸

Op 13 mei 1848 vroeg gouverneur jhr. mr. E.J.P. van Meeuwen aan minister van justitie Donker Curtius, hoe hij dacht over de aanpak van de toestand in Sittard. Brigadecommandant De Haan had zijn chef, majoor Hoppenbrouwers, al laten weten dat hij grote onrust vreesde als Crijns alsnog gearresteerd zou worden; vrienden zouden hem dan zeker komen ontzetten.⁴⁹ Gebruik van geweld tegen Crijns zou mogelijk ook leiden tot een conflict met de

43 Gorissen, 206; Douffets 'Herinneringen uit het jaar 1848' staan in het *Jaarboek Vereeniging De Kollenberg* 1904, 118-128.

44 RHCL, PA, KG 2207, Hoppenbrouwers aan Van Meeuwen, 11 mei 1848.

45 RHCL, PA, KG 2208, de procureur-generaal aan Van Meeuwen, 11 mei 1848.

46 RHCL, PA, KG 2215, Van Meeuwen aan Justitie, 13 mei 1848, plus bijlage (Hoppenbrouwers aan Van Meeuwen, 12 mei 1848).

47 Gorissen, 180.

48 A.J. Geurts, 'Stemming en stemming maken. Noord-Limburg in het voorjaar van 1848', in: *Maaslands Melange*, Maastricht 1991, 263. Jos. Habets, en tijdgenoot, schrijft in 1874 in zijn *Cronijkje*: 'zijn vertrek werd door niemand bedreurd. Als ambtenaar was hij vlijtig en nauwgezet, maar dominerend en terugstootend van aard', *De Maasgouw* 96 (1977) 116.

49 Bijlage bij RHCL, PA, KG 2215, brigade-commandant De Haan aan Hoppenbrouwers, 13 mei 1848.

Nederlandsche Armée.
Wachtmeester der
Marechausseen te paard.

Duitse Bond. Van Meeuwen wees er verder op dat het ontplooiën van de Duitse bondsvlag in Roermond en Heerlen probleemloos was geaccepteerd. In Heerlen was die vlag notabene meegedragen in de bronkprocessie.⁵⁰ En ook Sittard bleek niet kwaadwillend, want al op 14 mei kon de gouverneur aan de minister van Justitie melden dat de Sittardse gemeenteraad

de dag na de verkiezingen 'de vlag had teruggenomen van het stadhuis'.⁵¹

Het antwoord van Donker Curtius was helder: hij verbood nadrukkelijk over te gaan tot arrestatie van Crijns. Hij was geen voorstander van de harde lijn, zoals enkele collega's, en wenste geen conflict met de Duitse Bond. De deining rond het Sittardse liedje leidde zelfs tot

50 RHCL, PA, KG 2213, Van Meeuwen aan Justitie, 13 mei 1848, plus bijlage (brief burgemeester Arnolds); Grochtmann, 56.

51 RHCL, PA, KG 2016, Van Meeuwen aan Justitie, 14 mei 1848.

Dirk Donker Curtius, 'de Man van 1848'.

het formele besluit dergelijke persdelicten niet meer te vervolgen.⁵² Op 16 mei, vier dagen na de opdracht alle exemplaren van het *Limburger Volkslied* in beslag te nemen, kreeg De Willebois van de procureur-generaal te Maastricht dan ook de order de vervolging te staken.⁵³

Het tekent Donker Curtius,⁵⁴ 'de Man van 1848',⁵⁵ dat hij al in mei naar aanleiding van het *Limburger Volkslied* de persvrijheid formeel invoerde. Zo kreeg Crijns' strijdlid toch een plaatsje in de Nederlandse geschiedenis.

Het Limburger Volkslied spoedig buiten beeld

Afgezien van de marechaussee-rapporten en de correspondentie van gouvernement en ministerie, heb ik tot nu toe in de mij bekende studies over 1848 slechts enkele vermeldingen gevonden waaruit blijkt dat het liedje bij de bevolking bekend was of werd gezongen. Emile Haanen vermeldt in zijn studie over 'Het Revolutiejaar 1848' dat in Weert op 19 mei 'een Duitstalig lied (...) van de Sittardse fabrikant J. Crijns' in omloop was. Zeep- en zoutzieder Eduard Janssens had een exemplaar aan verschillende personen laten lezen en Th. Gast had het lied in het bijzijn van de kantonrechter in de sociëteit met luide stem voorgelezen. De kantonrechter had daarop de sociëteit verlaten. 'Het volkslied verdween daarna onder de tafel en bleef daar', aldus Haanen.⁵⁶ Natuurlijk circuleerde het liedje ook in Sittard.⁵⁷ Daar was het immers gedrukt en enkele dagen op straat te koop geweest.

Jos Russel schenkt in zijn *Kronijk* (1862) vanzelfsprekend aandacht aan de gebeurtenissen in Sittard tijdens roerige meidagen van 1848 en de feestelijkheden in augustus toen Limburg door het Frankfurter Parlement officieel erkend werd als lid van de Duitse Bond. Hij spreekt daarbij niet over het liedje.⁵⁸ Maar toen het in augustus weer onrustig was in Sittard, werd het toch weer gezongen. In zijn *Kurze Chronik von Sittard* (1891) schrijft Pothast: 'So wurde die Deutsche Fahne aufgehisst, auf dem Markte ein Freiheitsbaum errichtet um welchen man tanzte,

52 Boogman, 352-353.

53 Gorissen, 180 (met verwijzing naar RHCL, Archief Openbaar Ministerie Roermond, 1848-1849, ingekomen stukken Procureur-Generaal, P6 135).

54 Donker Curtius had als minister van Justitie, vanaf 15 mei 1848 als eerste minister, de opdracht de nieuwe Grondwet te realiseren. Pas na maanden gingen beide Kamers op 14 november 1848 akkoord. In artikel 7 werd de persvrijheid gegarandeerd. Zie P.J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*, derde druk, deel 4, Leiden 1926, 401-406.

55 'Dirk Donker Curtius - De Man van 1848' is de titel van het proefschrift, waarop Mathijs van de Waardt op 3 april 2019 in Leiden promoveerde. Het epitheton ornans is terecht. Thorbecke heeft de naam, hij ontwierp het concept van de Grondwet van 1848, maar Donker Curtius wist, ondanks breed en langdurig verzet, de nieuwe Grondwet tot stand te brengen.

56 Emile Haanen, 'Het Revolutiejaar 1848: De Duitse vlag op de St. Martinuskerk? Weert en het Limburgse separatisme', *Jaarboek voor Weert* 1993, 103-144, speciaal 112.

57 Gorissen, 72-75.

58 Jos. Russel, *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born*, Maastricht 1862, 147.

und ein Lied gesungen “Noch ist Limburg nicht verloren”. Het feest duurde niet lang. ‘Endlich kamen zwei Battaillone Holländischer Soldaten, warfen den Baum zum Boden, ersetzten die Deutsche Fahne wieder durch die Niederländische und blieben einige Monate in Sittard einquartiert. Damit hatte diese Geschichte ihr Ende’.⁵⁹ Ook Jos. Habets, de provinciale rijksarchivaris, vermeldde het liedje in zijn Cronijkje, maar alleen het eerst couplet (zonder refrein).⁶⁰ Meer kon hij zich waarschijnlijk niet meer herinneren.

Deze drie kroniekers waren als jonge twintigers getuige van de roering in 1848: Jos. Russel en Jos. Habets waren toen 21, Bernard Pothast 24 jaar oud. Het gedrukte exemplaar van het liedje was hun waarschijnlijk niet bekend. Russel noemt het helemaal niet, Pothast geeft alleen de titel en Habets herinnerde zich enkel het eerste couplet, duidelijk ‘van horen zeggen’ want hij schrijft ‘Deutschland’ in plaats van ‘Deutschland’ en ‘Gelück’(vanwege het rijmwoord ‘zurück’) in plaats van ‘Glück’.

‘Damit hatte diese Geschichte ihr Ende’

Toen op 9 november 1848 de Proclamatie van de nieuwe Nederlandse Grondwet werd geafficheerd, liepen in Sittard velen ‘morrend en schimpend’ door de stad en zongen ze ‘Het Duitse Vaderland’, waarmee waarschijnlijk het *Limburger Volkslied* bedoeld is.⁶¹ Dat het liedje nog niet vergeten was, blijkt ook uit het parodiërend anti-liedje dat op 9 september 1848 in de *Aviso de la Meuse* gepubliceerd werd. De *Aviso* was een Maastrichts weekblaadje, uitgegeven door de Amsterdammer Trouillart Hanssen met

het doel het jezuïtisme en het separatisme te bestrijden. Het was uitgesproken pro-Nederland en werd, tegen de zin van Donker Curtius, door de regering gesubsidieerd. In 1848 richtte de *Aviso* vooral zijn pijlen op het separatisme, ‘l’épizootie Scherpenzeelienne’. Het anti-liedje was getiteld ‘Nog is Limburg niet gescheiden!’⁶² Het eerste couplet luidt:

*Nog is Limburg niet gescheiden!
Nog is 't Rood en Wit en Blaauw;
Wat ook Duitschland moog' bereiden,
Neêrlands Leeuw gewoon aan het strijden,
Houdt het rustig in zijn' klaauw.*⁶³

Gelet op de ‘militaire bezetting’ van Limburg, mogen we die ‘klaauw’ heel letterlijk nemen.

Dat het separatisme ter ziele was, concludeerde ook de redactie van de *Journal du Limbourg* in de nummers van 23 juli en 29 augustus 1848, – in het laatste zelfs met extra grote letters: ‘La séparation. Elle est morte à jamais’.⁶⁴ Die constatering hoefde niet te worden herroepen: over separatisme is sindsdien nooit meer serieus gesproken. Ook het *Limburger Volkslied* raakte na 1848 volledig uit beeld. Het was de slotzang van tien onrustige jaren in de geschiedenis van Nederlands jongste provincie.

59 B.A. Pothast, *Kurze Chronik von Sittard*, Sittard 1891, 70. Russel vertelt op pagina 147 van zijn *Kronijk* uit 1862 ongeveer hetzelfde.

60 *De Maasgouw* 94 (1975) 126.

61 Gorissen, 103.

62 Rico op den Camp, ‘Noch is Limburg niet gescheiden’, *De Maasgouw* 116 (1997) 15-44. De titel van dit artikel is misleidend door een kleine redactiefout. Het Duitse ‘Noch’ in combinatie met het Nederlandse ‘niet’, een dubbele ontkenning, betekent dat Limburg wel degelijk gescheiden is, het tegendeel van wat de *Aviso* bedoelde.

63 Op de Camp, 32.

64 Grochtman, 79.

ABSTRACT

Limburg is not lost yet

The Limburg Anthem, an 1848 resistance song from Sittard, was a final attempt to liberate Limburg from the pinching Dutch 'annexation'. The melody of this originally Polish resistance song was widely known and the text was a call for the struggle for 'freedom' and 'fatherland'.

After a couple of failed attempts to undo the Belgian separation (1839), Limburg tried it again in 1848 through the German Confederation of which Limburg became a member in 1839. In the Frankfurt parliament the members of the Confederation gathered in 1848 to further the unification of a German state. The initial enthusiasm faded away due to a lack of results.

The Limburg Anthem did not have longevity. Zealous military police confiscated nearly the complete edition and the author Jozef Crijns ran away. The county governor Van Meeuwen feared civil unrest and asked advise to the Minister of Justice Donker Curtius. The Minister prohibited arresting the songwriter and decided not to prosecute similar 'journalistic offenses'. The minister thus prejudged the 1848 Constitution where the freedom of press was clearly formulated. The Limburg Anthem was a marginal phenomenon but might have played a catalytical role in the political formulating of the freedom of press.